

İmadəddin Nəsimi - 650

Cahana sığmayan mütəfəkkir şair

Seyid Əli axşam qaranlığında Hüsniyyənin nişan verdiyi evin qapısını tiqıldadanda canından bir gizilti keçdi və içəridən tanış səs gəldi:

- Kimsən?
- Mənəm - Seyid Əli.
- Qapı azca aralandı.

Onlar lap gənc sevgililər kimi gördüdlər. Şam işığında kölgəsi güclə seçilən masanın ətrafında üzbəüz əyləşdilər. Beləcə, dinib-danışmadan bir-birlərinə baxdılar. Şairlər şairi başını göyə qaldırıb nəşə dedi. Hüsniyyə soruşdu:

- Öz-özünə nə danışırısan?
- Allaha şükür edirəm ki, illər boyu gördüyüm yuxu, axır ki, çin oldu. Və bir də Allaha şükür edirəm ki, səni hələ bu qədər gənc və gözəl ikən mənə qismət elədi.
- Hə, deməli, qoca olsaydım, sevməyəcəkdin?
- Lap yüz yaşında olsaydın da, sevcəkdim. Sadəcə:

Sən mənə, dilbər, yetərsən, özgələr yar olmasın, Bir olur yar, iki olmaz, zinhar olmasın. Bağrımı doğrar fərağın xari, ey cənnət gülü, Novbahar olsun, gül olsun, arada xar olmasın.

- Sonra? - Hüsniyyə xoşbəxt-xoşbəxt gülümsədi.

Mənə ol dəm naz ilə baxdı gözün, Hicr oduna canımı yaxdı gözün,

Adımı mələmətə taxdı gözün, Razimi ələmlərə çaxdı gözün.

- Sonra?

Könlümü yağmaladı şol alı çox, Şol qızılgül rəngi gülgün, alı çox, Zülfünün sirri uzundur, halı çox, Şol şəkər sözlü dodağın balı çox.

- Sonra? - Hüsniyyə uşaq kimi inad etdi.

Ey təbibi-haziqü nazik mizac, Sən bilirsən xəstə könlümə əlac. Mən könül ilə sənə qul olmuşam, Şivə ilə nazinə nə ehtiyac?

- Elə bu? - deyər Hüsniyyə qəhqəhə çəkdi.

Ol camalın afitabi-layəzal, Ey dodağın çeşməyi-abi-zülal. Bərəkallah, ey həbib-i-xoşvusal, Yolunda canım fəda, qanım halal.

- Yaxşı, ey qoca aşiq, de görüm, indi nə edəcəyik? Bütün Şirvanı özünə düşmən eləmişən. Harda bir yurd qurub, bir ocaq qalaya bilərik?
- Şahın əmri ilə bu gecə bütün düşmənlərini zindana salacaqlar.
- Bütün düşmənlərini? Heç bilirsən onlar nə qədərdir? Qorxuram ki, zindanlar onları tutmasın. Səlminazın ələtiləri hər gün məscidlərdə, hüsr yerlərində, alış-veriş meydanlarında gedən söhbətləri bizə çatdırırlar.

Seyid Əli gözünü şam ətrafında fırlanan və yanıb külə dönən pərvanələrədən ayırıb dedi:

- Eybi yoxdur. Bir şey fikirləşərik. Kəbinimizi kəsdirək...
- Nə vaxt?
- Elə bu gün.
- Hüsniyyə tərəddüd etdi:
- Bilmiyəm necə olacaq? Yaman qorxuram. Bəlkə, - o, zənn ilə şairin qaranlıqda da həyəcanı hiss olunan üzünə baxdı, - Dərbəndə gedək? Orda bizim qohumlarımız olurlar. Ev-eşik də var.

- Dərbənd, Şamaxı, Baki... Nə fərqi var?... Mən qorxuram ki, daha uzaq yerlərə getməli olaq... Amma hələ tələsməyə, görək İbrahim şah neyləyir...
- O, Hüsniyyənin üzünə baxdı və əlavə etdi:
- Məgər sən də mənə kimi düşünürsən? Bir yerdə olsaq, hara olur-olsun, vətən deyilmi?
- Yaxşı, razılaşıdıq. Mənə şahidim var, sən də sabah bu vaxt şahidin və molla ilə gəl...

Şair Qaim Şirvani yarımdairəvi şəkildə əyləşmiş məclis üzvlərini gözədən keçirib, əyləşmək üçün elə “bismillah” demək istəyirdi ki, həyətdə it bərkədən hümməyə başladı. Hamı qulağını şəkldi. İt nəinki kiridi, əksinə, get-gedə səsinə daha da qaldırdı. Qaim Şirvani dəhlizə tərəf getdi və qapını azca araladı - içəriyə Rəbiyyə xatunla qalın səslə bir adamın danışığı gəldi.

Bir an sonra Qaim Şirvani ilə həmin qalın səslə adamın höcətləşdiyi hiss edildi və qəfildən otağa dolan sərbazlar içəridəkiləri əl-qollarını arxadan bağladılar. Səs-küy və etiraz sədalarını müsəllim Müqtədir Oğuzun amiranə səsi pozdu:

- Hamınız dövlətə qarşı fəaliyyət göstərən gizli təşkilatın üzvləri kimi həbs olunursunuz!
- Biz bura dövlət əleyhinə iş görmək üçün yığılmamışıq, - yer-yerdən etiraz səsləri yüksəldi.
- Bəlkə deyəsiniz ki, namaz qılmağa yığılmışıq, hə?
- Müsəllim Müqtədir Oğuzun dəhşət saçan gözləri, az qala, hədəqəsindən çıxacaqdı:
- Abdulla Kamil, bəlkə Bakidən bura qəzəl oxumağa gəlmisən, xəbərimiz yoxdu?
- Rəngi ağappaq ağarmış bakili şair Abdulla Kamil yerindən tərənəmədiyinə görə sərbaz arxadan onu itələdi. O:
- Bəli, elədir, biz şeir məclisinə yığılmışıq.
- Şeir məclisinə? - müsəllim Müqtədir Oğuz az qaldı ki, uzun barmaqlarını onun gözlərinə soxsun. - Bəri gəl! Əlini əbanın altındakı cibinə sal, görüm orda nə var?
- Baş üstə... qəpik-quruş... başqa heç nə...

- Bəs o kağız? Ver görüm...
- Mən bu kağızı birinci dəfədir götürürəm.
- Bəlkə gecə arvadın qoyub cibinə, yuxulu olmusan, bilməmişən.
- Müsəllim Müqtədir Oğuz yanında dayanmış burnuəzik yekpərər sərbaza tərəf dönmə dedi:
- Bəkir!
- Əşidirəm.
- O birilərini zindana, bunu isə dar ağacına!
- Abdulla Kamil bağırdı:
- Vallah, mənəm o kağızdan xəbərim yoxdur! - Və hönkür-hönkür ağlamağa başladı.
- Müsəllim Müqtədir Oğuz bakili şairi aparən sərbaza tərəf dedi:
- Dayan! - Sonra Abdulla Kamilə yaxınlaşdı. - De görüm Şamaxıya niyə gəlmisən?
- Doğrudur, mən bura bir niyyətlə gəlmişəm. Amma Qurana and olsun ki, dövlətlə heç bir işim yoxdur.
- İndicə dedin ki, bir niyyətlə...
- Hə, hamı hansı niyyətlə gəlibsə, mən də...
- Nədi o niyyət?
- Kafir İmadəddin Nəsimini didərgin salmaq, ya da qətlə yetirmək...
- Müsəllim Müqtədir Oğuz Abdulla Kamilin üzünə karlı bir şillə vurdu:
- Ə, düdük, sən kimsən ki, çölə atılan bir dırnağı belə ola bilmədiyin adam - şairlər şairi haqqında ölüm hökmü çıxarasan? - Sonra üzünü sərbaza tərəf tutdu: - Bunu da aparın zindana!
- Seyid Əliyə sui-qəsd təşkil etmək istəyənlər əli-qolu bağlı halda küçəyə çıxarılanda, üstüörtülü arabalara mindiriləndə məlum oldu ki, lotu Kamal Məruf sivişib aradan çıxıb.
- Necə sivişib aradan çıxıb? - müsəllim Müqtədir Oğuz elə bağırdı ki, qorxusundan sərbazin nitqi qurudu. - Bu dəqiqə hər yeri axtarın! O, içəridə bizə çox lazım olacaq!..

Ertəsi gün axşam Səlminaz xanımın Hacı Veysəlin arvad hamamının yaxınlığındakı mənzilinin qabağında bir fayton dayandı. Faytondan üç nəfər düşdü. Bunlardan biri Şamaxı qazısı Əbdülvəhab, biri məşhur tacir və oxatan Qara Qaplan Səkmən, biri də şairlər şairi Seyid Əli İmadəddin Nəsimi idi. İçəridə iri şam işığında gözləri və çöhrələri parıldayan iki qadın oturmuşdu: biri şəhərin dövlətli xanımlarından Səlminaz xatun, o biri isə həm gözəlliyi ilə, həm ailəsinin başına gələn acı fəlakətə görə tanınan Hüsniyyə xatun idi.

Qonaqlar salam verib içəri girəndə xanımlar ayağa qalxdılar. Qazı Əbdülvəhab: - Əhsən əl-xaliqüllah! - deyib, şam işığında güclə sezilən bir təbəssümlə gülümsündü. Hüsniyyə qırmızı atlas yaylığı ilə yaşmaq vurdu. Qara Qaplan Səkmən nədənsə gözlərini qırpmadan Səlminaz xatunə baxırdı, axırda Seyid Əli İmadəddin Nəsimi məcbur olub onu dümsüklədi. Masanın üstünə Qurani-Kərim, iri bir sərnice şərbət və beş büllur fincan qoyulmuşdu. Nəhayət, Qara Qaplan Səkmən diləndi:

- Qazı həzrətləri, buyurun! Qazı Əbdülvəhab masanın üstündən kağız-lələk götürdü, “Bismilləhir-rahmənil-rahim” deyib, əvvəlcə Hüsniyyəni, sonra da Seyid Əlini sorğusuala tutdu və nəşə yazmağa başladı. Otaq elə səssiz idi ki, kağız üstə hərəkət edən lələyin xışiltısından və adamların nəfəsindən başqa heç nə eşidilmirdi. Qazı Əbdülvəhab sual-cavab əsasında vərəqi doldurdu, masanın ətrafında əyləşənlərin hamısına bir-bir qol çəkirdi və üstünə də üzüyündəki möhürü basdı, bununla da Hüsniyyə ilə İmadəddin Nəsimini ər-arvad elan etdi.

Qara Qaplan Səkmən “Mübarək olsun!” deyib, fincanlara şərbət süzdü. Hamı növbə ilə bəylə gəlinə xoşbəxtlik və uzun ömür arzuladı. Sonra Seyid Əli ilə Hüsniyyə əl-ələ tutub qapıdan çıxdılar, küçədə dayanmış digər bir faytonda yan-yan əyləşdilər. Yerdə qalanlar əl edə-ədə fayton gözədən itənə qədər onların arxasınca baxdılar. Sonra qazı Əbdülvəhab ilə Qara Qaplan Səkmən Səlminaz xatunla xudahafizləşib, gəldikləri faytona mindilər və tamamilə başqa bir istiqamətə üz tutdular.

Səlminaz xatun qapını kilidləyib bir az aralıda kölgə kimi dayanmış nökrəni çağırırdı və onunla bir yerdə evlərinə sarı getdi.

Hüseynbala MİRƏLƏMOV

SON SƏFƏR

Povest

Və həmin бүrkülü yay gecəsində Şamaxının balaca evləri bir-birinə qısılib yatırdı. İtlərin hürüməsindən, əlində məşəl küçədən keçən tək-tük adamların səsinədən savayı bu qədim, böyük şəhərdə heç nə eşidilmirdi...

Şamaxı narahat və həyəcanlı günlər yaşayırdı. Artıq neçə vaxt idi ki, Şamaxı və Baki şairlərinin müraciətinə əsasən buraya Təbrizdən, Ərdəbil-dən, Zəncandan dəstə-dəstə adamlar gəlirdi. Həmin müraciətdə yazırdılar:

“Əziz bəradərlərimiz, böyük yurdumuzun şair, qəzəlxan, mərsi-yaxan və meyxanaçıları. Neçə illər-di ki, Şamaxıda üzdənirəq bir şair peyda olub, öz kafir aşarı ilə nəinki müqəddəs dinimizə, hətta Allah və peyğəmbərimizə hədyanlar yazıb hər yerdə xalqın ruhuna rəxnə salır. Bu yaramaz şairlərimizin mü-qəddəs ənənələrinə arxa çevirib, fars dilində deyil, gəda və hambal-ların dili olan türk ləhcəsində yazır. Bu məlun İbrahim şahın rəğbətindən istifadə edib küfr dolu şeirlərini ölkəmizdə yayaraq, hər yerdə mədrəsə əhli olan şagird və taliblərin dilini və əxlaqını pozur. Buna son qoymaq üçün harada olsanız da, təcili başınızı orada isladib, Şamaxıda qırxdırın. Aman günüdür, özünü bizə çatdırın. Zülhiccə ayının düşənbə günündə bu məlunun evinə yürüş edib onu Şirvan, Baki və Gəncə mahalını tərk etməyə məcbur edək.

İmza: bütün Şirvan şairləri”.

Məktub çaplarlar vasitəsilə Azərbaycanın bütün mahallarına yayıldı və çox keçmədi ki, hər yerdən qafiyə düşənlər dəstə-dəstə Şamaxıya axışmağa başladılar.

Bədbəxtlikdən İbrahim şah bu zaman həcc ziyarətinə getmişdi. Əlbəttə, saray əyanları nə baş verdiyindən xəbərdar idilər. Amma müsəllim Müqtədir Oğuz heç bir tədbir görməyib, bu işə barmaqarası baxırdı...

Seyid Əlinin Hüsniyyəni evə gətirməsindən iki həftə keçmişdi ki, axşam qapı bərkədən döyüldü. Şahxəndan: - Kimdir? - deyər qapıya tərəf getdi. - Mənəm - Qara Qaplan Səkmən. Şahxəndan qapını açdı və Qara Qaplan Səkmən yüyənindən darta-darta atını həyətə saldı. Salam-kalamdan sonra:

- Seyid Əli hardadı? - dedi.
- Evdədir.
- Çağır gəlsin.
- Şahxəndan evə girdi və bir neçə dəqiqədən sonra qardaşı ilə qayıtdı.
- Qara Qaplan Səkmən başını bulaya-bulaya:
- Pis xəbər var.
- Seyid Əli soruşdu:
- Nə olub?
- Bakinin, Şirvanın, Gəncənin, Qarabağın, Göyçənin bütün şairləri Şamaxıya gəliblər. Sarıtorpağın bütün

həyətləri, evləri adamlarla dolub. Tərs kimi, İbrahim şah da həcc səfərindədir... Qorxuram ki, o gələcək kimi...

Seyid Əli çarəsiz halda Qara Qaplan Səkmənin üzünə baxdı: - Səncə, mən nə etməliyəm? Müsəllim Müqtədir Oğuz nə deyir? - Deyir, bu qədər adamın qabağını alsaq, qan su yerinə axar. Həm də İbrahim şahın izni olmadan hərəkət etmək istəmir...

Şairlər şairi fikrə gedib dodaqaltı pıçıldadı:

Çün bu yalançı dünyanın aqibəti fəna imiş, Qaç hamıdan, ey Nəsimi, baxma onun səfasına.

Su ilə dolu sərnice Şahxəndanın əlindən yerə düşdü. Qara Qaplan Səkmən dedi:

- Heyif... Suyu niyə yerə dağıtdın?... Əl-üzümü zü yuyardıq, içərdik... Yanıram...
- Şairlər şairi dedi:
- Belə çıxır ki, paxıllar ordusu qalib gəldi, hə?
- Hə! Amma həmişəlik yox. Müvəqqəti.

Şairlər şairi birdən Şahxəndanın üzünə baxdı:

- Balası, - dedi, - bəlkə sən də bizimlə gedərsən?
- Yox, dadaş, yox!

Qara Qaplan Səkmən Şahxəndanı qucaqladı:

- Buna görə narahat olma. Mən yarındayam... Bir dəvəniz var, bir dəvə də mən götürdim, çöldə otlayır... Amma sənəin dəvən gözümə bikef dəydi. Deyəsən, qocadı.
- Yox, cavandı. Yəqin, Hələbin xif-fətini ələyir. Nə vaxt çıxırıq?
- Elə bu gecə, şəhərə yaxın, cümlə-aləm yuxuda ikən...

- Şahxəndan kövrəldi:
- Gec-tez belə olacağımı bilirdim. Özün də şeirlərində neçə dəfə yazmışsan - paxıllar məğlubedilməzdir! Bir də, düzünə qalsa, daim təhlükə və hədə altında yaşamaq da bir şey deyil. Bir an yaşa - azad yaşa!
- Balası, qəm yemə, həmişə belə olmayacaq ki, fürsət düşən kimi gələcəyəm...

Seyid Əli evə qalxanda Hüsniyyə dedi:

- Bu nə dəvədi?
- Heç, Qara Qaplan Səkmən mənə hədiyyə gətirib.
- Elə bilirsən başa düşmürəm? Bizi Şirvandan qovurlar!
- Seyid Əli nələc qalib dedi:
- Hə, qovurlar. Neyləyə bilərik?
- Bəs İbrahim şah harda ölüb? Bəs müsəllim Müqtədir Oğuz harda itib-batıb?
- Əsəbiləşmə. Olan işdir. İbrahim şah burda yoxdur. Lap olsa da, bizi nə vaxtacan qoruyacaq? Bir deyil, yüz deyil, min deyil, ölkənin bütün cahilləri yığışb gəlib, sabah evimizə hücum edəcəklər...

Hüsniyyə hıçqırdı. Nəsimi onun saçını tumarlayıb dedi:

- Mən, onsuz da, bir yerdə qala bilmirəm. Bura da səni, Şahxəndanı görmək üçün gəlmişdim. İnan ki, Şirvandan da elə-belə - Allah ümidinə çıxıb getmirik. Anadolunun hər yerində, Şamda, Hələbdə, lap Misirdə çoxlu dostlarım var - qapıları həmişə üzümü-zə açıqdır! Sultanlar gəlişimizə şad olacaqlar. Elə bilmə ki, mən səni dilə tuturam. Əsla! İndi gəl yerimizi sal, yataq. Sübh tezdən yola düşməliyik...

1409-cu ilin avqust ayının onunda sübh çağı, o vaxt ki hələ yol-iz aydın görünmür və yalnız məşriq səmasında üfüqün kiçik bir hissəsini ağ bir halə bürüyür, Şamaxının Seyidlər məhəlləsindən uzanan yolda iki dəvə kölgə kimi ağır-ağır uzaqlaşdı.

Dəvələrin belində gedənlər XV əsr Şərqinin ən qüdrətli şairi Seyid Əli İmadəddin Nəsimi və onun zövcəsi Şamaxı gözəli Hüsniyyə idi.

Qapıda dayanıb hönkür-hönkür ağlayan on beş yaşlı yeniyetmə isə şairlər şairinin yeganə qardaşı, Şamaxıda qalan nəslinin son yadigarı Şahxəndan idi.

Əslində, Seyid Əli İmadəddin Nəsimi Şamaxıdan qalib kimi ayrılırdı. Çünki cahillər onun Hüsniyyə ilə evlənilib xoşbəxt olmasına mane ola bilməmişdilər və bu səfərdən xəbərsiz idilər.

Şahxəndan isə, sadəcə, ondan ötrü ağlayırdı ki, qardaşının üzünü bir daha görməyəcəyini bilirdi. Bəli, bu səfər - son səfər idi!

Seyid Əli İmadəddin Nəsimi bu qədər dərdi, nisgili olmasına rəğməən xoşbəxt idi. Çünki ata ocağından, qardaşından ayrı düşsə də, xoşbəxtliyi insana bəxş edən dörd ünsürün dördü də onunla bir yerdə idi: sevgi, şöhrət, hörmət və nəhayət, Vətən!

Bəli, doğma Azərbaycan dilinin timsalında Vətən daim onunla idi...

Oktyabr 2018 -
yanvar 2019-cu il